

Dichteres Nydia Ecury: Een droom die ik heb

door Brede Kristensen

Nee, we gaan ons niet wagen aan een vergelijking tussen de zogenaamd oorspronkelijk Papiamentstalige en Nederlandstalige gedichten van Nydia Ecury. 'Een droom die ik heb' is op het eerste gezicht een verzameling van door de dichteres zelf in het Nederlands vertaalde gedichten uit haar verschillende Papiamentstalige bundels. Dit 'eerste gezicht' is een oppervlakkig gezicht.

Als het tegen of meezit (dat hangt ervan af) zullen tientallen taal- en letterkundigen zich op de vergelijkende studie gaan werpen. Mij dunkt een dubieuze activiteit. Want op het tweede gezicht zijn deze vertalingen helemaal geen vertalingen. Het zijn hertalingen. Gedachten naar aanleiding van een situatie die eerder in het Papiaments in dichtvorm werden uitgedrukt en ontwikkeld, en nu in het Nederlands uitgedrukt en ontwikkeld.

Uitdrukken en ontwikkelen, die twee horen bij elkaar: een gedachte, onlosmakelijk met gevoelens en idealen verbonden, vindt zijn uitdrukkingsweg in een taal, die als een katalysator zijn werk doet, waardoor die gedachte op gang en tot verdere ontwikkeling wordt gebracht. Want dat is wat er gebeurt als we spreken, schrijven of dichten. Vooral met dichten is de katalyserende werking van de taal sterk. Want gedichten zijn intens en direct.

Een gedachte wordt uitgesproken en dat uitspreken is een vorm van ontdekken. De taal als katalysator legt met hulp van betekenisconnecties en associaties ongekennde betekenislagen bloot. Als het goed is wordt de lezer in dat ontdekkingsproces meegenomen. Bovendien zal de lezer dingen ontdekken die de dichter zelf niet had ontdekt. Een gedicht overzetten in een andere taal, mist bijna per definitie dit katalyserende en tot verdere ontdekking uitnodigende effect. Daarom zijn vertalingen vaak een beetje stijf en moet de lezer moeite doen om dat ontdekkingsproces van de dichter te begrijpen. Vertalingen kan je met eindproducten vergelijken. Doodse eindproducten veelal. Hertalingen zijn nieuwe werkzame gedichten.

Proza kan vertaald worden. Poezie moet hertaald worden. De andere taal is per definitie een ander soort katalysator die het ontdekkingsproces op andere wijze laat verlopen. Sterker, die andere katalysator zou vermoedelijk de dichter zelf andere dingen hebben doen ontdekken. En de lezer eveneens. Tenzij we de dichter als een halve godheid zien die heilige teksten schrijft, is dat helemaal niet verkeerd. Integendeel. Laten mensen maar praten en schrijven en dichten en laten we maar vertalen en hertalen, want op die manier ontdekken we meer van het ondoorgrondelijke mysterie van ons gezamenlijke bestaan. Octavio Paz heeft dat dikwijls naar voren gebracht en bovendien in praktijk gebracht. Zijn enthousiasme dwong hem tot vertalen. Gelukkig trok hij zich weinig aan van letterkundigen die met gefronste wenkbrauwen toekeken. Vergelijk het met uitvoerende musici, die ieder hun eigen interpretatie geven van een stuk dat door een componist is geschreven. Bedoeld om te interpreteren, uit te voeren en al uitvoerende een wereld van muziek present te stellen, letterlijk te ontdekken.

Uniek als een dichter een tweede taal beheerst en zelf aan het hertalen slaat. Dat heeft Nydia Ecury dus gedaan en nu kunnen we haar gedichten in twee talen lezen, met verschillende uitkomst. Laten we kijken wat haar Nederlandse gedichten zeggen.

Helaas heb ik Nydia Ecury nooit ontmoet. In zeker opzicht is dat een voordeel bij het lezen van haar werk. Zo kan meer onbevangen worden gelezen, zonder beelden van herinnering aan de persoon die als vooroordelen het open lezen in de weg kunnen staan. Wat en hoe lees ik dan? De titel valt meteen al op, 'Een droom die ik heb'. Trouwens ook de titel van een van haar gedichten. Kennelijk wilde ze de nadruk daarop leggen. Even vragen we ons af of ze soms de aandacht op zichzelf wil richten, als een egotrippertje aan de weg wil timmeren. Geen gekke vraag, want het wemelt van ego-trippertjes. Toch? Direct bij lezing van de gedichten van Ecury ontdek je dat die vraag totaal niet op haar van toepassing is. Je zou jezelf ermee op het verkeerde been plaatsen. Haar gedichten zijn pogingen om alledaagse situaties als existentiële ervaringen te beleven. Dat althans is mijn overwegende indruk. De belangrijke existentiële filosoof Heidegger heeft het woord 'Jemeinigkeit' gelanceerd, dat zoiets als 'mijn-heid' betekent. Daaronder verstaat hij de noodzaak alledaagse ervaringen als 'mijn persoonlijke existentiële beleving' te ervaren, in plaats van algemeen menselijke ervaringen. 'Jemeinigkeit' brengt ons voor een moment in

contact met het mysterie van onze persoonlijke existentie. Inderdaad een noodzaak. We kunnen ons aan die noodzaak onttrekken. We kunnen algemene dingen zeggen en geloven, elkaar napraten en na-apen en onszelf met clichés geruststellen. Leren wordt nazeggen. Dat alles scheert Heidegger over de kam van 'geklets'. De wereld is er vol van. Het web leeft ervan. De taal is het eerste slachtoffer van geklets, onze persoonlijke existentie het tweede. Maar we kunnen ook ervoor kiezen iets van onze 'mijnheid' tot uitdrukking te brengen, in taal, kleur, klank of beweging. Wanneer een dichter dat doet, en volgens Heidegger is de dichter daartoe bij uitstek geschikt, is de kans aanwezig dat medemensen, lezers, zich op hun beurt van hun noodzaak tot 'mijnheid' bewust worden en existentieel beginnen te leren. Het werk van Nydia Ecury treft mij als een dichtstijl die dit bewerkstelligt: zonder omhaal verhalend, prachtig beeldend, soms bruut, niets en niemand ontziend, vooral niet zichzelf, vaak met een vleugje humor. Waarheid blijkt onverborgenheid te zijn. De dingen worden beeldend onthuld.

In 'De droogte' vergelijkt ze zichzelf met een boom met blootliggende wortels, met takken waarin zich donkere noodlottige vogels nestelen. En dan de strofe:

'geen druppel rest / van vroegere regens / om de wrede droogte te verzachten / die mijn ziel regeert'

In het gedicht 'Haar hoed' wordt verrassend origineel over de afwezigheid van 'mijnheid' gesproken aan de hand van een hoed met struisvogelveren, die weliswaar met de regelmaat van de klok liefderijk wordt afgestoft, maar die voor de rest als een lege hoed door de kamer zweeft.

'Ik houd niet van lege hoeden / Ik houd niet van lege spullen / ... / De mensen zelf, waar zijn / Ze gebleven? Waar? Zeg op!'

Met andere woorden: kom tevoorschijn! Existeer! Daarom gaat het toch? 'Existere', uit je schuilplaats tevoorschijn treden en mijnheid beamen. Het verdere verloop van dit gedicht is grappig. Eens werden drie muizen tussen de veren gevonden, dieren die, als we niet oppassen, ons bestaan overnemen.

Overnemen! Stel je voor. En dan de herinnering aan de overleden tante, gebruikster van de hoed. Nicolina was haar naam:

'Een geel zuurtje in mijn mond / Met de zoete smaak / Van een raadselachtige vrucht'

Bij het lezen van het complexe Landschap greep mij als lezer existentiële angst aan. De lezer ontkomt niet aan de confrontatie met zijn onvermogen iets van het leven te maken. Heidegger zou er een diepzinnige filosofische beschouwing aan hebben kunnen wijden. Een gedicht als Pauze juist treffend in zijn eenvoud, over een vogeltje dat dood op de veranda wordt aangetroffen met zijn poten, als

'stokjes omhoog wijzend / Alsof hij wilde rusten / Tegen de wolken aan / Weidse hemel en blauw, zijn vroeger / element'

En dan dat korte tussendoorregeltje 'zijn dood deelt hij met ons', waarna het verder gaat over het vogeltje, zijn begrafenis in de lauwe schoot van Moeder Aarde. Waartoe?

'Opdat de sterren niet opnieuw / de hele nacht de hardheid / van het leven zouden bewenen'

De confrontatie met de dood wordt als een schokervaring beschreven. Een schokervaring plaatsgrijpend in het 'nu', het leven als het ware even tot stilstand brengend, opdat ons bewustzijn er niet aan voorbijgaat. Als een komma in een zin, die ons helpt bewust te worden van de betekenis ervan. Als een pauze. Waarna het leven voortgaat met nieuwe numomenten. We zouden aan de momenten voorbijgaan indien we het verleden blijven bewenen. De lauwe aardeschoot komt ons te hulp. Heidegger heeft geen kennis hiervan kunnen nemen. Wij kunnen als lezers er zelf mee aan de slag, zonder risico de grote filosoof na te praten. Trouwens wij zijn zelf ons bestaan en, nadat we deze regels hebben gelezen, willen we niet langer bezwijken voor de verleiding van napraterij en geklets.

Nu we Heidegger erbij gehaald hebben, kunnen we nog even stilstaan bij zijn uiteenzetting over 'dichten', afkomstig van het vroeg-Latijnse dictare, dat oorspronkelijk betekende 'oplezen wat men heeft bedacht'. Daarmee belanden we meteen bij het werkwoord 'bedenken'. Dan is Heidegger in zijn element. Bedenken doen we naar aanleiding van situaties waarin we ons bevinden. Situaties doen ons nadenken en situaties kunnen ook aanleiding zijn tot het bedenken van iets nieuws, een nieuw inzicht, iets waarop we kunnen voortbouwen. Bedenken doen we niet in opdracht of in navolging van anderen. Het is een existentiële daad, dat bedenken. Het zegt iets over de bedenker zelf en hoe hij in die situatie staat. Ergens zegt Heidegger dat ons ware bestaan op aarde een 'dichterlijk bestaan' is. Dichten als 'creatief denken en bouwen' is voor Heidegger de essentie van 'er-zijn'.

Opvallend is dat vrijwel al deze gedichten van Ecury bedacht zijn naar aanleiding van een beleefde situatie, zoals het vogeltje dat dood op de veranda ligt. Dichten is dus een soort bedenproces, een voortdurende bezigheid van auteur en lezer om iets te leren omtrent de waarheid van ons bestaan. Zonder eindproduct. Het gedicht wordt voor de lezer een situatie die aanleiding kan zijn om zelf te denken. Zo worden lezers coauteurs.

Waarom ik haar gedichten zo goed vind? Omdat ze het gevoel geven door en door echt te zijn, steeds verrassend en om die beide redenen sterk tot co-auteurschap aansporend. Daar komen nog andere overwegingen bij. Ik beperk me tot een tweetal. Haar natuurlijke gebruik van metaforen is frappant. Die komen altijd losjes ongemerkt de kamer binnenstappen, om vervolgens perfect te functioneren in de tekst. Geen moment krijgt de lezer het gevoel dat ze er met de haren zijn bijgesleept. Lees bijvoorbeeld het gedicht Blij, waarin ze het heeft over de 'zolder van de herinnering', over een 'snaar die wordt aangeraakt', en het 'licht worden als een veertje in de wind'. Zo toepasselijk, zo prachtig met elkaar verweven, zo herkenbaar, zo indringend. Om nooit te vergeten.

En dan zijn er de rijtjes. Iemand merkte op dat in tegenstelling tot het klankkleurige en ritmische Papiaments het Nederlands zich niet leent voor ritmische rijtjes. Ik kan hierover niet goed oordelen. Ongetwijfeld wordt het Papiaments vooral gekenmerkt door zijn vermogen tot reflectieve expressie, terwijl het Nederlands eerder geneigd zal zijn tot expressieve reflectie.

Tenminste als het goed gaat. Want met het nogal weerbarstige Nederlands ligt

een afglijden tot banale botheid continu op de loer. Maar naar mijn gevoel gaat het in deze hertaalde gedichten goed en zijn haar rijtjes ook in het Nederlands verrukkelijk om te horen en spannend in hun opbouw. Waar gaat het heen? Misschien dat ze in het Nederlands minder onze gevoelskracht aanspreken en meer ons reflectievermogen. Hoe het ook zij, de rijtjes zoals in het gedicht 'Een droom die ik heb' brengen de lezer in de stemming om er niet aan voorbij te gaan, om zelf existentieel te denken. En mij dunkt is dat ook precies de bedoeling van Nydia Ecury.

Ik hoop vurig dat deze subtiel indringende gedichten hun weg naar een groot Nederlands publiek zullen vinden. Al heeft, naar ik aanneem, de droom van Nydia niets met het veel besproken Koninkrijk te maken, deze uitgave is een mooi bewijs dat het Koninkrijk niet zonder nut is.

*Nydia Ecury, Een droom die ik heb,
In de Knipscheer, 2013;
met een informatief voorwoord van Sydney Joubert.
De eerste helft bevat de 23 Nederlandstalige gedichten,
de tweede helft de equivalenten in het Papiaments.
Bij de hertaling heeft Esther Jansma geadviseerd.*

Bron: *Ñapa Literatuur* (Amigoe), zaterdag 1 februari 2014